

De som der delen

over *Verzamelde werken* van Lydia Sandgren

door Eline Jongsma en Janny Middelbeek-Oortgiesen

De titel doet misschien anders vermoeden, maar *Verzamelde werken* is het debuut van de Zweedse auteur Lydia Sandgren (1987). Toch leest deze vuistdikke roman als een heel oeuvre, dankzij de stilistische en thematische rijkdom die Sandgren erin verwerkt heeft. Tien jaar kostte het haar om *Verzamelde werken* te schrijven, en die tijd heeft ze ten volle benut; uit elke doorwrochte, meanderende zin en uit ieder levensecht, excentriek personage spreekt het vertelplezier. Wij hadden bij lange na niet zoveel tijd tot onze beschikking, maar gelukkig hadden we elkaar. Nu denkt u misschien: wat een handige constructie, zo'n duovertaling, daar spaar je dan ook vast de helft van de tijd mee uit. In ons geval was het eerder andersom, met een stuk of zeven revisierondes en eindeloze gedachtewisselingen over vertaalkeuzes. Daarmee kostte het herzien misschien wel meer tijd dan het vertalen zelf, maar de meerwaarde was ook duidelijk: het leverde vondsten op waar we afzonderlijk nooit op gekomen waren.

Een kwestie van perspectief

Verzamelde werken is een boek over liefde, vriendschap, filosofie, kunst, cultuur en de stad Göteborg. Centraal staan Martin Berg en Gustav Becker, die al vanaf hun middelbareschooltijd eind jaren zeventig met elkaar bevriend zijn. Martin wordt uitgever en sticht een gezin, ten koste van zijn eigen schrijverschap. Gustav wordt een gevierd maar getroebleerd kunstenaar. En dan is er nog Cecilia, Martins briljante, charismatische en geheimzinnige vrouw, die na de geboorte van hun tweede kind met de noorderzon vertrokken is. Haar verdwijning is de drijvende kracht achter het verhaal, dat wordt verteld vanuit verschillende perspectieven: dat van de jonge en de oudere Martin en dat van Martins dochter Rakel, een studente van begin twintig die op zoek gaat naar haar verdwenen moeder.

Deze verdeling tussen heden en verleden hebben we als leidraad gekozen voor onze werkwijze, waarbij we afgingen op onze eigen leeftijd en levenservaring: Janny vertaalde de passages die zich in het verleden afspeelden, Eline nam het heden voor haar rekening. Dat bleek een vruchtbaar uitgangspunt; Sandgren heeft zich tijdens het schrijven uitgebreid verdiept in de Göteborgse culturele wereld van de jaren tachtig en in het Parijs uit die tijd, maar beschrijft dit alles op een manier die ook voor jongere lezers herkenbaar en behapbaar

is. Wij konden daarop aansluiten: Janny wist alle longdrinks, fuiven en floppydisks trefzeker te plaatsen, Eline wist te vertellen dat de badtas waar Gustav in onze vertaling eerst mee rondsjuowde voor de jongere lezer te weinig associaties met trekkoorden opriep, zodat we hem naast zijn lange legerjas uiteindelijk een plunjezak gegeven hebben.

Vuistdik maar toch compact

Hoewel *Verzamelde werken* in het Zweeds bijna zevenhonderd pagina's telt en bol staat van de culturele verwijzingen, filosofische citaten, bloemrijke beschrijvingen, creatieve taalvondsten en karakteristieke dialogen, zijn Sandgrens zinnen nooit omstandig of gekunsteld. Bovendien is het Zweeds van zichzelf al compacter dan het Nederlands, dus een van de grootste uitdagingen voor ons was het bondig vertalen van de tekst, zonder afbreuk te doen aan het idiomatische karakter en Sandgrens overduidelijke vertelplezier. Hoe vertaal je bijvoorbeeld op compacte wijze de volgende zin?

Emellanåt kom den sortens flacka, stäppliknande dagar som inte tycktes innehålla något annat än ett evigt vindvinande.

Sandgrens samenstellingen zijn in het Zweeds prachtig, maar 'steppe-achtig' en 'windgehuil' deden de passage wat ons betreft geen recht. Via:

Zo nu en dan braken er saaie, op een steppe lijkende dagen aan, van het soort dat niets anders leek te bevatten dan een eeuwig huilende wind.

kwamen we uit op:

Zo nu en dan strekten de dagen zich uit als een steppe die niets anders herbergde dan een eeuwig huilende wind.

Een flinke twist, misschien, en niet alle elementen zijn een-op-een gehandhaafd, maar in dit soort gevallen kregen de beelden en de zeggingskracht voorrang.

Vertaalpetten

Daartegenover staan passages uit manuscripten die Martin als uitgever onder ogen krijgt, en uit zijn eigen jeugdwerk, dat hij in de loop van het boek doorleest en genadeloos afbrandt. Die fragmenten zijn heerlijk houtherig, quasidiepzinnig of overdreven bloemrijk en missen vaak elke context, zodat er geen touw aan vast te knopen valt. Op dat soort momenten moesten we tijdelijk een andere pet opzetten om de juiste toon te vinden. En ook al ging dat soms tegen ons instinct in, toch hebben we ons kostelijk vermaakt, bijvoorbeeld met de hobbyschrijfsels van Martins schoonvader, die hij zijn schoonzoon bij elk bezoek probeert aan te smeren – onder meer een geromantiseerde biografie van Leonardo da Vinci:

‘Ach,’ liet Isabella d’Este horen, met een prettig modulerende stem waarin verdriet doorklonk. ‘Ik kan niet geloven dat de mensheid tot een dergelijk lot is voorbestemd. Dat zou al te vreselijk zijn. Er moet toch méér zijn!’

‘Pas in zijn ontmoeting met God krijgt het armzalige bestaan van de mens enige zin,’ bromde de kardinaal en hij streek met een door ringen en edelstenen gesierde hand over zijn lange, goedverzorgde baard, terwijl hij de dame opnam met een omfloerste, zij het licht kritische blik.

Of neem nu Martins eigen jeugdwerk, een overambitieuze poging tot het schrijven van een allesomvattende roman, die uiteindelijk verzandt in een aaneenschakeling van willekeurige plotwendingen en drankovergoten bespiegelingen:

Hij wist niet zeker hoe hij in deze situatie verzeild was geraakt. Hij probeerde de draden van de consequentie tot hun bron terug te volgen, maar de zon was te fel, hij had misschien één gin-tonic te veel gedronken en zijn brein was gesedeerd, verdoofd, platgeslagen door dit onbarmhartige zonlicht, de kleurvlekken dansten voor zijn ogen, en hij dacht – of beter gezegd: hij dacht helemaal niet. Hoewel hij zich er vaag van bewust was dat het in de toekomst consequenties zou hebben, bevond hij zich in een lichtzinnige gemoedstoestand die gekenmerkt werd door de maxime ‘Ach, wat kan het mij ook schelen’ en hij sprong met de anderen in de boot.

Ook de dialogen leenden zich geregeld voor bescheiden stilistische uitspattingen, soms zelfs met een kleine toevoeging of overdrijving om te compenseren wat we elders noodgedwongen kwijtgeraakt waren. Zo gebruikt Gustav als telg van een voorname familie in onze vertaling consequent het woord ijskast in plaats van koelkast, een onderscheid dat in het Zweeds niet gemaakt wordt, en bezigt kamergeleerde Emanuel, Rakels excentrieke oom, in het Nederlands formuleringen als ‘grote grutten’ en ‘welk een idylle’.

Gedeelde vreugd en polderzinnen

Vertalen is voor ons beiden normaal gesproken solitair werk, dus het is des te leuker als er zo nu en dan een project langskomt waarin je al je blijdschap en frustratie kunt delen. De hoofdstukken die we heen en weer stuurden, stonden dan ook vol met kanttekeningen in de trant van ‘dit is ook weer zo’n heerlijke zin!’ of ‘help, wat moet ik hier nu mee aan?’ Over bepaalde keuzes is flink wat gediscussieerd, en bij het zoeken naar consensus ligt afvlakking natuurlijk op de loer. Toch waren we eigenlijk altijd tevreden met de uitkomst van zo’n discussie; zelfs de zinnen waar het langst over gepolderd werd wonnen uiteindelijk aan

zeggingskracht. En dat is wat ons betreft de grootste winst van zo'n gezamenlijk project: ons verzamelde werk heeft zo geleid tot een som die groter is dan de delen.

Vertalersgeluktournee
18 mei 2022

Eline Jongsma (1991) werkt sinds 2018 als zelfstandig literair vertaler. Haar vertaalwerk is divers en omspant een keur aan genres: van romans, toneel en korte verhalen tot thrillers en non-fictie. Ook publiceerde ze in *Filter* stukken over vertalen. Ze rondde de bachelor Scandinavische talen en culturen aan de Rijksuniversiteit Groningen cum laude af en ontving na haar afstuderen aan de onderzoeksmaster Literair Vertalen aan de Universiteit Utrecht in 2016 een talentbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Janny Middelbeek-Oortgiesen studeerde Zweedse taal- en letterkunde, Algemene Literatuurwetenschap en Kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en is werkzaam als vertaler van Zweedse literatuur in het Nederlands. Daarnaast adviseert ze uitgevers, geeft ze vertaalworkshops en begeleidt ze als mentor aankomend literair vertalers. Middelbeek-Oortgiesen vertaalt zowel fictie als non-fictie en heeft ook een aantal vertaalde toneelstukken op haar naam staan. Haar vertaaloeuvre werd in 2013 bekroond met de Tolkningsprijs van de Zweedse Academie, en in 2018 ontving ze de Letterenfonds Vertaalprijs. Met *De polyglotte geliefden* van Lina Wolff was ze eerder genomineerd voor de Europese Literatuurprijs 2019.

Lydia Sandgren (1987) groeide op in het westen van Zweden. Schreef, las, tekende, zong en maakte muziek als kind en tiener. Volgde muzikles op de middelbare school, woonde een tijd in Frankrijk en studeerde een jaar filosofie voordat ze aan een vijfjarige psychologieopleiding begon. Tegenwoordig woont en werkt ze als praktiserend psycholoog in Göteborg. *Verzamelde werken*, waaraan ze tien jaar werkte en waarmee ze meerdere literatuurprijzen won, werd in Nederland gepubliceerd door uitgeverij Oevers.